

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Надія Іванівна ЧУДИК-БІЛОУСОВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,
700937@ukr.net

УДК 349.3 (477)

НОВІ СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ЯК ПІДСТАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Висвітлюються питання, пов'язані з реалізацією в сучасних умовах соціальної функції держави з вирішення проблем соціального забезпечення громадян. Визначаються та аналізуються новітні соціальні ризики, які на сьогодні визначені чинним законодавством як такі, що гарантують певні види соціального забезпечення окремим особам, статус яких визначений чинним законодавством. Проводиться характеристика соціальних ризиків, які характерні для соціального забезпечення в особливий період. Пропонуються шляхи вдосконалення чинного законодавства України задля посилення гарантій надання соціального забезпечення внутрішньо переміщеним особам у контексті зарубіжного досвіду. Визначаються напрямки вдосконалення чинного законодавства України задля посилення гарантій надання соціального забезпечення особам, які перебувають у зоні проведення АТО. Аналізуються сучасні тенденції соціального забезпечення працівників, які призвані на військову службу у зв'язку з мобілізацією. Обґрунтовується доцільність оптимізації діяльності уповноважених державних органів щодо соціального забезпечення громадян.

Ключові слова: соціальне забезпечення, внутрішньо переміщена особа, біженець, Революція Гідності, військовослужбовець, мобілізація, АТО.

Однією з важливих проблем розвитку Української держави, пов'язаних з пошуком напрямків подолання кризових явищ життя, є вирішення проблем соціального забезпечення громадян.

Конституція України закріпила право на соціальний захист (ст. 46) як одне з основних соціальних конституційних прав, що включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього причин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Проте законодавчо закріпленого визначення поняття “соціальний захист” ні в Конституції України, ні в інших нормативно-правових актах немає.

Під соціальним забезпеченням у юридичній науковій літературі розуміють суспільно-історичні типи матеріального забезпечення пристарілих і непрацездатних, самостійну функцію держави, правову форму матеріального забезпечення певних категорій населення, конституційне соціальне право людини, галузь права тощо [2, с. 24]. Воно є “сукупністю певних соціально-економічних заходів, пов'язаних із забезпеченням громадян у старості і в разі непрацездатності, з медичним обслуговуванням і лікуванням як важливим засобом оздоровленням, профілактики і відновлення працездатності” [3, с. 10], що втілюється шляхом “розподілу матеріальних благ в обмін на витрачену працю з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) людей похилого віку, хворих, інвалідів, дітей, утриманців, що втратили годувальника, безробітних, усіх членів суспільства з метою охорони здоров'я і нормального відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, створюваних у суспільстві, у випадках і на умовах, установлених у правових, нормах” [4, с. 22]. Його вважають “безоплатним (безеквівалентним) або на пільгових умовах матеріальним забезпеченням і обслуговуванням громадян, що цього потребують, у випадках, передбачених законодавством, що фінансується за рахунок соціального страхування та виплат із державного та місцевих бюджетів” [5, с. 10]. Сутність терміна “соціальне забезпечення” розкривається через спосіб перерозподілу національного доходу з метою забезпечення певних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [6, с. 25].

Тому ми підтримуємо позицію П. М. Рабіновича, який переконливо доводить, що у контексті забезпечення прав і свобод (а отже, і потреб людини) поняття “соціальне забезпечення” є ширшим, більш містким і включає три елементи (напрями) державної діяльності щодо створення умов для здійснення прав і свобод людини: сприяння здійсненню прав і свобод (через позитивний вплив на формування їх загальносоціальних гарантій); охорона прав і свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для запобігання порушенню прав і свобод, профілактики); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правомірного стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності). Забезпечення прав людини — це створення соціальних умов, необхідних для використання цих прав, а захист є лише одним із його складових елементів [7, с. 61–63].

Завдяки соціальному захисту в суспільстві досягається здійснення соціальної функції держави, внаслідок чого формується певна сфера суспільних відносин, натомість соціальне забезпечення є лише елементом, складовою частиною соціального захисту й окремим видом суспільних соціально-захисних відносин, тобто соціально-забезпечувальних відносин, які виступають об'єктом правового регулювання [8, с. 5].

Підставою виникнення правовідносин з соціального забезпечення може бути соціальний ризик. Теорія соціального ризику не є новою у галузевій літературі та завжди привертала увагу науковців. Тому вона стала предметом наукових досліджень Н. Б. Болотіної, М. А. Вігдорчика, В. М. Догадова, Л. В. Забеліна, Т. З. Гарасиміва, М. Л. Захарова, О. Є. Мачульської, С. М. Прилипка, В. Д. Роїка, С. М. Синчук, Е. Г. Тучкової, В. В. Юровської та ін.

Період існування Української держави з 2013 року ознаменувався появою нових соціальних ризиків, які, з однієї сторони, гарантують отримання соціального забезпечення особам, що у встановленому законом порядку зможуть довести його наявність, а з іншої — зобов'язують уповноважені органи та посадових осіб сприяти у наданні соціального забезпечення за його наявності. За сучасних умов “соціальний ризик вважається правовстановлюючим критерієм для віднесення суспільних відносин до сфери соціального забезпечення. У широкому розумінні всі ризики, які спіткають людину під час її життя, є соціальними, адже зумовлюються соціальним буттям людини. Тому ризики є об'єктивними обставинами, які мають всезагальний характер, котрі особа нині фізично не має змоги подолати, а суспільство (держава) повинно забезпечити її матеріально” [9, с. 38, 39]. Водночас соціальні ризики є тими подіями в житті людини, за яких виникає небезпека втрати матеріальних засобів для задоволення її першочергових (базових) потреб, необхідних для збереження і відтворення повноцінного життя як члена людського суспільства [10, с. 77]. Тому соціальний ризик визначають як “вірогідність настання соціальної незахищеності людини внаслідок подій, які призводять до бідності людини через втрату засобів для існування або суттєвого їх зменшення і які визнані державою як підстава для надання певного блага для компенсації його наслідків” [11, с. 29]. Існуючі соціальні ризики характеризуються певними ознаками: мають виключно об'єктивний характер, так як настають незалежно від волі особи та не можуть бути усунені нею самостійно через зовнішні чинники; обмежують (чи порушують) життєдіяльність особи та зумовлюють її соціальну незабезпеченість; закріплені національним законодавством як обставини, внаслідок настання яких особа може потребувати допомоги держави чи суспільства; є потенційно закономірними для кожної людини: обов'язково або, як правило, трапляються або можуть трапитись за певних обставин [12, с. 55–56].

До новітніх соціальних ризиків вважаємо за доцільне включити ті, що з 2014 року визначені чинним законодавством як такі, що гарантують певні види соціального забезпечення особам, визначеним у чинному законодавстві у встановленому законодавством порядку. Так, з 28 березня 2014 р. закріплено механізм соціального захисту членів сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р. [13]. Виплата одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в цих масових акціях у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р., здійснюється у 100-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на час виплати цієї суми. До членів сім'ї належать дружина (чоловік), їх неповнолітні діти, батьки, а також особи, які на час загибелі (смерті) зазначених осіб перебували на їх утриманні. До списку осіб, смерть яких була пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту на дату прийняття відповідної постанови уряду було включено 100 осіб. Станом на 22 січня 2015 р. допомогу отримали

97 уповноважених членів сімей загиблих осіб на загальну суму 11 814,6 тис. грн. Члени сім'ї Петра Гаджі, які мають право на отримання допомоги, не визначили уповноваженого представника сім'ї для виплати допомоги. Допомогу не отримала мати загиблого Зураба Хурції, яка проживає у Грузії. Вона була поінформована про право одержати допомогу, але звернення щодо виплати ні від неї, ні іншої особи за довіреністю досі не надійшло. У загиблій Антоніні Дворянець відсутні члени сім'ї, які мають право на допомогу відповідно до постанови уряду (дружина (чоловік), їх неповнолітні діти, батьки, а також особи, які на час загибелі (смерті) зазначених осіб перебували на їх утриманні). За одержанням допомоги звернувся колишній чоловік загиблій, але він не має права на її отримання [14]. Крім допомоги, з 1 квітня 2014 р. встановлено доплату до пенсії у зв'язку з втратою годувальника непрацездатним членам сімей, які перебували на утриманні осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, а також працівників правоохоронних органів і військовослужбовців, смерть яких пов'язана з участю в зазначених акціях, у таких розмірах: на одного непрацездатного члена сім'ї — 5 000 грн.; на двох непрацездатних членів сім'ї — 6 500 грн.; на трьох та більше непрацездатних членів сім'ї — 8 000 грн. Доплата виплачується, якщо розмір пенсії або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачується замість пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, пенсій за особливі заслуги перед Україною, сум індексації та інших доплат, установлених законодавством), разом з одержуваною заробітною платою (доходом) становить менш як 10 тис. грн. з урахуванням того, що після встановлення доплати сума таких виплат не повинна перевищувати зазначеного розміру. Доплата встановлюється у розмірі, визначеному цією постановою, але не більше, ніж розмір, який визначається за кожен місяць окремо як різниця між 10 000 грн. та сумою пенсії і заробітної плати (доходу) членів сімей, визначеної за даними реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування (далі — реєстр застрахованих осіб Державного реєстру) за місяць, що передує місяцю, у якому визначається розмір доплати [15]. Станом на 22 січня 2015 р. доплату до пенсії у зв'язку із втратою годувальника встановлено для 113 членів сімей 64 загиблих осіб [14]. Сума доплати встановлюється залежно від кількості непрацездатних членів сімей та складає на одного непрацездатного члена сім'ї — 5 000 грн., на двох непрацездатних членів сім'ї — 6 500 грн., на трьох і більше непрацездатних членів сім'ї — 8 500 грн.

Законодавством також передбачено одноразову виплату допомоги членам сімей загиблих (померлих) учасників масових акцій громадського протесту, яких включено до списку, загиблих (померлих) осіб, за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету одноразово у 100-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на час виплати цієї суми [16]. Для її отримання уповноважений представник сім'ї звертається до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районної державної адміністрації, структурного підрозділу з питань праці та соціального захисту населення виконавчого органу міської, районної у місті (у разі створення) ради за місцем реєстрації проживання або перебування з відповідною заявою та визначеними документами. Для виплати допомоги Міністерству соціальної політики виділили 12 058,2 тис. грн. [17].

Законодавством визначено порядок виплати одноразової грошової допомоги особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р. [18]. Допомога виплачується особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у масових акціях громадського протесту та включені до переліку осіб, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у масових акціях. Перелік формується Міністерством охорони здоров'я України за результатами судово-медичної експертизи і затверджується зазначеним міністерством за погодженням з Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства оборони України [19]. У 2015 році одноразова грошова допомога членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р., та особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у зазначених акціях [20], виплачується у 100-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, та у 50-кратному розмірі прожиткового мінімуму особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у зазначених акціях, встановленого для працездатних осіб на 1 січня 2015 р. Тому Міністерству соціальної політики України у 2015 році виділили 1 827 тис. гривень для надання одноразової грошової допомоги особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження [21]. Зі списку з 77 осіб, які отримали тяжкі тілесні ушкодження, згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я виділені 2 862,3 тис. грн. на виплату 47 постраждалим особам. 17 січня 2015 р. Міністерство соціальної політики звернулося до Кабінету Міністрів України щодо надання доручення Міністерству економічного розвитку України про виділення 1 827 тис. грн. для здійснення виплат ще 30 постраждалим особам [14].

У зв'язку з анексією території Автономної Республіки Крим навесні 2014 року не лише постало питання визначення статусу осіб, які покинули місце проживання (реєстрації), але й нормативного закріплення їх статусу та гарантування надання за певних умов соціального забезпечення, так як на той час українське законодавство не врегульовувало такі правовідносини. Згідно з Керівними принципами Управління Верховного комісара ООН у справах біженців з питання про переміщення осіб усередині країни 1998 року, особами, переміщеними всередині країни, визнаються як люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання, уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих/техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни [22]. Тому основний обов'язок за надання захисту і гуманітарної допомоги для таких осіб і відповідальність покладається на національну владу. Вимушені переселенці мають право просити й отримувати необхідну допомогу. Вважається, що насамперед допомоги потребують діти без супроводу, вагітні жінки, інваліди, особи похилого віку, тобто найбільш незахищені категорії. Переселенці нарівні з іншими громадянами мають право на достатній життєвий рівень. Тому їм повинні забезпечити доступ до продуктів харчування, тимчасового житла, необхідного одягу, базових медичних послуг, а за потреби надати психологічну та соціальну допомогу, сприяти в отриманні освіти.

В Україні кількість внутрішньо переміщених осіб із зони АТО, а також АР Крим, упродовж 2014 — початку 2015 рр. сягнула більш 1 млн. осіб лише за офіційними даними (неофіційні оцінки зазначають вдвічі більшу кількість внутрішньо переміщених осіб) та сформувалася внаслідок чотирьох міграційних хвиль (навесні, на початку бойових дій у травні–червні, в період активних бойових дій у липні–серпні минулого року та посиленні воєнних атак протягом січня–початку лютого 2015 року). Відсутність перспектив щодо припинення бойових дій та швидкого відновлення контролю держави над захопленими територіями сприяє подальшому збільшенню масштабів внутрішньої міграції населення. Тому ще 1 квітня 2014 р. розпорядженням уряду було затверджено План додаткових заходів з тимчасового розміщення громадян України, які переселяються з Автономної республіки Крим та м. Севастополя в інші регіони України, яким передбачалося сформувати Регіональні штаби, що будуть займатися розселенням, обліком та правовою допомогою внутрішньо переміщеним особам. Також було затверджено плани з надання освітніх та соціальних послуг, затверджено створення “гарячої лінії” для них. Основи державної політики щодо тимчасово окупованої території та захисту прав і свобод громадян заклав спеціально прийнятий Закон [23]. Відповідно він визначив внутрішньо переміщеною особою (ВПО) громадянина України, що постійно проживає на території України, якого змусили залишити або який самостійно залишив своє місце проживання, внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. У сфері захисту соціальних та економічних прав Законом встановлено, що для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, реалізація їх прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, соціальне страхування на випадок безробіття, у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на надання соціальних послуг здійснюється відповідно до законодавства України. Виплата пенсій громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території і не отримують пенсій та інших соціальних виплат від уповноважених органів Російської Федерації, здійснюється в порядку, визначеному урядом України [24]. Громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, діти-інваліди та інші громадяни України, які перебувають у складних життєвих обставинах та проживають на тимчасово окупованій території, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України. Бездомні особи, які перебувають на тимчасово окупованій території, мають право на соціальний захист відповідно до законодавства України.

Факт внутрішнього переміщення має бути підтверджений довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, тобто єдиним передбаченим законодавством документом, який підтверджує статус переселенця. Процедура отримання довідки чітко прописано в законодавстві: за її отриманням потрібно звернутися до структурного підрозділу місцевої держадміністрації з питань соціального захисту населення за місцем фактичного проживання із особистою заявою про отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. За дітей, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, недієздатних осіб або за тих, чия дієздатність є обмеженою, заяву мають право

подавати законні представники. Якщо ж діти (у тому числі й сироти та позбавлені батьківського піклування) прибувають без супроводу, заяву від їх імені подають органи опіки та піклування. Заява має містити визначену законодавством інформацію, включно з інформацією про обставини, що спричинили внутрішнє переміщення; декларація особи про непричетність такої особи до скоєння злочинів або співучасті у злочинах; відомості про житлові, соціальні, медичні, освітні та інші потреби. До оформленої заяви мають бути додані документи, які посвідчують особу та підтверджують громадянство України, або тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина нашої країни; у разі наявності — документ, що підтверджує факт проживання на території, з якої здійснюється внутрішнє переміщення (військовий квиток з відомостями про проходження військової служби; трудову книжку із записами про здійснення трудової діяльності; документ, що підтверджує право власності на нерухоме майно), свідоцтво про народження дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування). У випадках, коли заяву на отримання довідки подає законний представник, додатково необхідно надати документ, що посвідчує особу законного представника та що підтверджує його повноваження як законного представника (крім випадків, коли законними представниками є батьки (усиновлювачі). Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи видається структурним підрозділом місцевої держадміністрації з питань соцзахисту населення в день подання заяви, підписується та засвідчується уповноваженою посадовою особою цього структурного підрозділу без сплати будь-яких платежів та зборів, включаючи і першу видачу такої довідки, і повторну — у разі втрати, пошкодження або для продовження її дії. Термін дії довідки становить шість місяців з моменту її видачі. В отриманні довідки або ж продовженні її дії може бути відмовлено у випадках, коли буде вичерпано обставини, що спричинили внутрішнє переміщення або ж державні органи влади матимуть відомості про подання переселенцем завідомо неправдивих відомостей. Довідку неможливо отримати у разі втрати документа, який посвідчує особу та підтверджує громадянство України. Лише після відновлення документів за отриманням довідки можна звернутися повторно. Також у законодавстві визначено обов'язки переміщених осіб, зокрема щодо повідомлення про фактичне місце проживання протягом 10 днів та протягом цього самого періоду повідомлення про зміну фактичного місця проживання або про повернення до покинутого місця проживання.

Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи дає підстави отримати відповідний вид соціального забезпечення. Наявність довідки є основною умовою призначення та продовження виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, здійснюються за місцем перебування таких осіб на обліку, що підтверджується довідкою [25].

Для вимушених переселенців спрощено механізм продовження виплат пенсій: за місцем тимчасового перебування пенсіонер звертається до найближчого управління Пенсійного фонду із заявою, надає паспорт та за наявності пенсійне посвідчення і довідку про ідентифікаційний код. У разі виникнення питань із пенсійного забезпечення ВПО можуть звернутися до найближчого управління

Пенсійного фонду України. Особам, які проживають на тимчасово окупованій території України та не отримують пенсії з пенсійного фонду Російської Федерації, надано можливість отримання пенсії в органах Пенсійного фонду Херсонської області. За заявою громадян забезпечується переведення пенсійної справи за новим місцем фактичного проживання при пред'явленні паспорта чи іншого документа, який засвідчує особу, та довідки про взяття на облік. Отримання пенсій за новим місцем фактичного проживання здійснюється за заявою пенсіонера до органів Пенсійного фонду України. За даними Міністерства соціальної політики України питань переведення на нове місце перебування пенсійних справ звернулося 981,2 тис., з них 978,6 тис. осіб зі східних областей. У відомість по виплаті пенсій включено 908,9 тис. осіб за тимчасовим місцем проживання [26].

Внутрішньо переміщеним особам гарантується право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг за наявності статусу застрахованої особи, якщо страховий випадок настав до моменту її переміщення, за умови подання документів, які підтверджують їх надання, а у разі їх відсутності — на підставі відомостей Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування [27]. Так, фізичні особи, які постійно проживають в Україні, яких змусили покинути або які самостійно покинули місце проживання внаслідок (або з метою уникнення) негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, за наявності права на страхові виплати та страхові витрати на медичну і соціальну допомогу відповідно до Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” з 12 січня 2015 р. зможуть звернутися за фактичним місцем проживання (перебування) з вимогою поновити страхові виплати, якщо страховий випадок настав до моменту їх переміщення. Призначення та/або продовження раніше призначених страхових виплат, страхових витрат на медичну та соціальну допомогу проводиться безпосередньо в робочих органах виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за фактичним місцем проживання (перебування), що підтверджується довідкою про взяття на облік особи [28].

Внутрішньо переміщеним особам з 6 лютого 2015 р. гарантується право на отримання страхових виплат, пов'язаних із втратою працездатності, вагітністю й пологами, а також похованням. Матеріальне забезпечення надається лише застрахованим особам, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями чи фізичними особами або були добровільно застраховані та переміщуються з тимчасово окупованої території і районів проведення антитерористичної операції та отримувачам допомоги на поховання застрахованих осіб, які не реалізували свого права на отримання матеріального забезпечення відповідно до Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” та не можуть реалізувати своє право на отримання матеріального забезпечення відповідно до Закону у зв'язку із переміщенням з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції. У встановленому порядку, залежно від страхового випадку, призначаються і надаються допомога по

тимчасовій непрацездатності (у разі настання страхового випадку до моменту переміщення застрахованої особи); допомога по вагітності та пологах (у разі настання страхового випадку до моменту переміщення застрахованої особи, а також в разі настання страхового випадку протягом 30 тижнів з дати переміщення застрахованої особи); допомога на поховання, крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві (у разі настання страхового випадку до моменту переміщення отримувача допомоги) [29]. При призначенні допомоги до уваги береться дата переміщення застрахованої особи, тобто дата, яка зазначена у довідці про взяття її на облік як особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, та документи, перелік яких визначений у законодавстві.

Зареєстрована внутрішньо переміщена особа, яка звільнилася з роботи на території проведення антитерористичної операції, навіть за відсутності документів, що підтверджують факт її звільнення чи періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та може отримувати допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги відповідно до чинного законодавства. До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога з безробіття цим особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством України на випадок безробіття [30]. Громадяни України, які звільнилися з роботи або припинили інший вид зайнятості та переселилися з тимчасово окупованої території (АР Крим та м. Севастополь), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення, періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструються як безробітні та отримують матеріальне забезпечення і соціальні послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. За інформацією Державної служби зайнятості України з початку окупації АР Крим та проведення антитерористичної операції до державної служби зайнятості звернулися за допомогою у працевлаштуванні 47,4 тис. мешканців АР Крим, Донецької та Луганської областей, зокрема 34,7 тис. громадян, які отримали довідку про взяття на облік. Внутрішньо переміщені особи зверталися за послугами в центри зайнятості в усіх регіонах країни. Найбільша їх кількість зосереджена у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Полтавській областях та м. Києві. Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 9,6 тис. громадян, зокрема 6,2 тис. осіб, які мали відповідну довідку. Профорієнтаційні послуги отримали 33,8 тис. осіб, які мали відповідну довідку [31].

Особі, які не встигли оформити відповідні документи, для набуття статусу безробітного та отримання допомоги з безробіття та інших соціальних послуг, можуть припинити трудові відносини, лише надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього заяви). Заяву про звільнення потрібно написати у двох екземплярах та звернутися до нотаріуса для офіційного засвідчення справжності документів. Один із варіантів заяви слід надіслати рекомендованим листом, обов'язково з описом, на адресу роботодавця. Другий варіант разом із довідкою з пошти слід подати у Центр зайнятості. З метою підтвердження записів у трудовій книжці факту розірвання трудового договору слід звернутися для реєстрації в будь-якому центрі зайнятості. Інформація про

укладені трудові договори відображається в Єдиній інформаційно-аналітичній системі Державної служби зайнятості.

Громадяни, які вимушено переселилися з територій у зв'язку з проведенням антитерористичної операції та не мають можливості отримати дублікат трудової книжки, мають право отримати дублікат трудової книжки за новим місцем роботи у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на території, де працював працівник [32].

Якщо безробітний з числа переселенців не припинив трудових відносин з роботодавцем, допускається можливість оформити звільнення за рішенням суду.

Після внесення змін до Інструкції про порядок ведення трудових книжок № 58 від 29 липня 1993 р. та Порядку реєстрації трудового договору між працівником і фізичною особою, яка використовує найману працю [33], спрощено процедуру розірвання трудового договору між працівником та фізичною особою.

Призначення та виплата державної соціальної допомоги проводиться у визначеному законодавством порядку управлінням праці та соціального захисту населення за місцем реєстрації або за місцем фактичного проживання. З метою надання соціальної підтримки громадянам України, які приїхали з Донецької та Луганської областей на тимчасове перебування до інших регіонів України, місцеві органи соціального захисту населення зобов'язані забезпечити безперерйну виплату призначених державних допомог, переведення виплати допомоги за місцем фактичного проживання, а також сприяти у вирішенні питань, пов'язаних із новими призначеннями соціальних виплат. До органів соціального захисту звернулося 43,9 тис. осіб за отриманням соціальної допомоги. Призначено різні види соціальної допомоги 41,6 тис. осіб [26].

1 жовтня 2014 р. урядом визначено порядок надання щомісячної адресної допомоги переміщеним особам для покриття витрат на житло та житлово-комунальні послуги у розмірі 442 грн. для працездатної особи та 884 грн. для непрацездатної особи. Загальна допомога на 1 сім'ю не може перевищувати 2 400 грн. на 6 місяців [34]. Механізм її виплати передбачає, що працездатна особа не повинна бути утриманцем держави. Тому, якщо у складі сім'ї, якій буде призначено грошову допомогу, є особи працездатного віку, які протягом двох місяців з дня призначення допомоги не працевлаштувалися, в тому числі за сприянням державної служби зайнятості, або перебувають у трудових відносинах з роботодавцем на тимчасово окупованій території України чи в районах проведення АТО, але фактично не працюють, розмір допомоги для них на наступні два місяці зменшується на 50 %, а після цього — припиняється. За даними Міністерства соціальної політики України за призначенням допомоги звернулося 323,2 тис. сімей. Допомога призначена 294,1 тисячам сімей. У 2014 році областям перераховано 358,4 млн. гривень на виплату цієї допомоги. У період січня–березня 2015 року перераховано 905,4 млн. грн. Змінами до закону про держбюджет 2015 року передбачено виділити додатково 2 850 млн. грн. Міністерству соціальної політики для продовження виплат ВПО [26].

Якщо звернути увагу на досвід окремих країн, що мали такі ж проблеми із наданням адресних допомог вимушеним переселенцям, то нині у Грузії щомісячна допомога після останніх змін до відповідного закону становить 45 ларі на одну особу¹. Одноразова фінансова допомога для новозараєстрованих переселенців становить 200 ларі [36]. В Азербайджані щомісячна допомога

¹ Курс грузинського ларі за даними сайту Національного банку Грузії станом на 27.02.2015 року: 1 дол. США — 2,2494 ларі; 10 грн. — 0,7029 ларі [35] — *прим. автора*.

переселенця дорівнює 23 дол. США [37]. Для переміщених осіб функціонують не лише різні програми цільової допомоги, але програми з перекваліфікації переселенців, що не можуть знайти роботи за попередньою спеціальністю, програми допомоги для придбання шкільних підручників для переміщених дітей та інші. Тому вважаємо за доцільне використання позитивного досвіду інших держав задля забезпечення захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Так, воєнні дії у Нагірному Карабаху спричинили вимушені переселення в Азербайджані ще в останні роки існування СРСР. Вимушеними переселенцями стали 220 тис. осіб [38], а на кінець 1993 року, коли наступ вірменських військ продовжився, потік вимушених переселенців зріс, що призвело до гуманітарної кризи в країні. Для врегулювання проблеми ВПО у 1992 році було прийнято Закон “Про статус біженців та вимушених переселенців”, нині діє в редакції від 1999 р. [39]. Закон передбачав соціальні гарантії, зокрема з надання тимчасового місця проживання, безплатного проїзду і провозу майна до тимчасового місця проживання, медичного обслуговування та надання лікарських препаратів, першочергового розміщення у спеціальні соціальні установи інвалідів та людей похилого віку з числа ВПО, отримання матеріальної допомоги. При переселенні на постійне місце проживання ВПО компенсували витрати переїзду, а соціальні гарантії ВПО деталізовано в Законі “Про соціальний захист вимушених переселенців і осіб, прирівняних до них” [40], прийнятому в 1999 році. Задля мінімізації наслідків агресії для переселенців було створено Соціальний фонд захисту вимушених переселенців. Держава мала створити необхідні умови для працевлаштування ВПО та зайняття підприємницькою діяльністю шляхом встановлення квот у державних установах та організаціях, створення нових робочих місць. За неможливості забезпечити ВПО постійним місцем роботи, їх мали залучати до тимчасових чи сезонних робіт. Під час скорочення штатів вони користуються переважним правом залишатися на своїй посаді. Підприємцям з числа ВПО можуть надаватися пільгові кредити. Пенсії ВПО нараховуються й за відсутності документів щодо стажу роботи та заробітної плати. При тимчасовій втраті працездатності лікарняний оплачується у повному обсязі незалежно від стажу. Закон звільнив ВПО від сплати податку на доходи, державних мит при видачі посвідчення особи, водійських прав. Він передбачав також пільги на транспорт та житлово-комунальні послуги, забезпечення школярів підручниками та шкільним приладдям, безкоштовне навчання студентів у державних вишах та ін. [40]. Центральним органом виконавчої влади, на який покладено реалізацію політики щодо внутрішніх переміщених осіб, є Державний комітет Азербайджанської Республіки у справах біженців та вимушених переселенців [41], створений ще у 1989 році для роботи з людьми, вимушеними покинути свої домівки, та перейменованій у 1993 році. До вирішення проблем ВПО залучені й інші відомства, координуючу функцію покладено на Департамент з питань біженців, ВПО, міграції та роботи з міжнародними організаціями, створений у структурі Кабінету міністрів Азербайджану. У 2004 році була прийнята Державна програма з покращання житлових умов й підвищення рівня зайнятості біженців та вимушених переселенців, крім того, понад 200 законодавчих документів спрямованих на забезпечення її виконання [42]. Проблеми забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб залишаються досі пріоритетними для уряду Азербайджану. Вирішення проблем ВПО відбувалося за рахунок доходів від продажу нафти та коштів, отриманих у зв’язку з економічним зростанням. Частина ВПО досі мають тимчасовий статус.

Навесні та влітку 1992 року конфлікт у Придністров'ї також призвів до виникнення хвилі біженців та внутрішніх переміщених осіб. Завершення бойових дій і досягнення домовленості щодо безперешкодного повернення людей у місця постійного за посередництва ОБСЄ та Росії проживання дали змогу вирішити проблему внутрішніх переміщених осіб. Переважна більшість з них повернулася додому вже восени 1992 року. Разом з тим досі існує нечисленна група — до 200 сімей, які не можуть повернутися в Придністров'я через побоювання політичних переслідувань. Їхній статус регулюється законодавством про реабілітацію жертв політичних репресій (1992 р.). У зв'язку з воєнним конфліктом та з метою організації надання переміщеним особам невідкладної допомоги, урядом було створено Республіканську комісію з координації дій щодо матеріального забезпечення біженців, розроблено положення щодо порядку надання допомоги особам, вимушеним залишити місця постійного проживання на лівобережжі Дністра [43]. Тому до 29 січня 2001 р. в Республіці Молдова діяла система надання допомоги біженцям з лівобережжя Дністра, діяльність з надання якого розгорталася за трьома напрямками: забезпечення житлом, сприяння у працевлаштуванні, надання матеріальної допомоги. Нормативно було визначено статус вимушених переселенців спеціальним документом, що його посвідчував і надавав право на отримання допомоги. Законодавство передбачало тимчасову реєстрацію біженців у місцях тимчасового перебування, надання одноразової матеріальної допомоги, виплату допомоги на харчування (50 руб. щоденно), допомоги у разі безробіття на рівні мінімальної зарплати (400 руб.) [44]. ВПО отримували всі належні їм соціальні виплати та пенсії. Було визначено порядок отримання компенсації за шкоду, заподіяну майну, та запроваджено матеріальні стимули для переселення до сільської місцевості — разова грошова допомога в розмірі 5 тис. руб на сім'ю та додатково 1 тис. на кожного члена сім'ї. Законодавство встановило п'ятирічний термін для надання ВПО постійного житла. До його отримання місцева влада мала забезпечити їх тимчасовим житлом. Для осіб, які проживали в готелях, санаторіях, орендували житло, передбачалася грошова допомога на покриття житлових витрат. Договір укладався між органом місцевої влади та власником житла. Якщо переселенці проживали у родичів, допомога не виплачувалася. Відповідальність за роботу з ними була покладена на місцеві органи влади та Міністерство праці, соціального захисту та сім'ї, у структурі якого існував департамент міграції. У 2004 році уряд затвердив План дій щодо забезпечення ВПО житлом. Також у 2005 році, був прийнятий закон, який вказував на необхідність надання населенню Придністров'я гуманітарної, політичної, соціально-економічної, правової допомоги в подоланні наслідків конфлікту [45].

У Грузії з 1996 року діє Закон “Про внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій Грузії” [46; 47]. Спеціально створеним уповноваженим державним органом визначено Міністерство у справах біженців і розселення Грузії (згодом перейменовано в Міністерство у справах внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій, біженців та розселення) як центральний орган виконавчої влади, юрисдикцією якого є всі питання, пов'язані з ВПО, що включає в себе 2 департаменти з питань вимушених переселенців та міграції, розселення та біженців. У лютому 2007 року схвалено спеціальний План дій для створення рівних правових, політичних, соціально-економічних умов для вимушених переселенців та інших громадян Грузії. План дій щодо реалізації Державної стратегії для внутрішньо переміщених осіб, затверджений постановою Уряду

Грузії від 30 липня 2008 р. № 489, був розроблений на основі пріоритетних потреб, виявлених у результаті аналізу загальних потреб ООН та Світовим банком. План дій є предметом щорічного оновлення, на основі незалежної проміжної оцінки [48]. Звичайно, інтегрувати до суспільства всіх переміщених осіб не вдалося. Хоча змогли оперативнo вирішити проблему розміщення переміщених осіб. Нині близько 45 % переміщених осіб у Грузії мешкають у колективних центрах, 55 % — в житлових приміщеннях, отриманих в індивідуальному порядку. Звичайно, серед цих 55 % частина отримала житло, розмістившись у квартирах родичів або знайомих, однак чимало осіб мешкає в орендованому житлі або житлі, придбаному на виконання урядової програми [47]. Для ВПО залишили низку пільг, зокрема щомісячну матеріальну допомогу для переміщених осіб та одноразову допомогу після переміщення. ВПО мають право подаватися на загальнонаціональні програми соціальної підтримки для людей, що живуть за межею бідності [47]. 31 серпня 2013 р. проведена перереєстрація ВПО для уточнення чисельності, складу, місць проживання цієї категорії населення та виявлення конкретних потреб окремих осіб і пошуків рішень. Попередні реєстрації проводилися лише щодо осіб, які проживали в колективних центрах розміщення, тоді як велика група осіб проживала у приватному секторі, відповідно їх потреби були вивчені недостатньо.

31 березня 2014 р. набула чинності нова редакція Закону “Про внутрішніх переміщених осіб та тих, що зазнають переслідувань, з окупованих територій Грузії”. Метою оновлення законодавства стало усунення наявних у законодавстві прогалини та приведення його у відповідність до міжнародних норм. Розробка Закону проходила у співпраці із зацікавленими міжнародними організаціями. Тому було розширено визначення ВПО та докладніше виписано систему їх соціального захисту. Також у Законі врахували особливі потреби певних категорій осіб: жінок, дітей, інвалідів, осіб старшого віку, біженців, трудових мігрантів, осіб без громадянства. Вдалося покращити житлові умови ВПО в Грузії. За оцінкою ОБСЄ, наслідками цієї роботи змогли скористатися близько 10 % з них. Більшість ВПО продовжують жити в непридатних умовах, у родичів або знайомих, у найманих квартирах, а близько 45 % — у так званих колективних центрах, облаштованих одразу після прибуття. Гострою проблемою для населення країни залишається безробіття, від якого найбільше потерпають ВПО. Постійну роботу мають менше третини працездатних ВПО. У 2013 році започатковано різноманітні програми надання разової допомоги найбільш вразливим особам з числа ВПО, але через брак фінансування їх не змогли реалізувати в повному обсязі. Соціально-економічні проблеми, погані умови проживання досі ускладнюють повну інтеграцію ВПО в грузинське суспільство. За даними соціологічних досліджень, близько 2,5 % осіб, які проживають у колективних центрах, підтримують відносини переважно з ВПО [49].

Статус ВПО дає право на отримання державної допомоги. Щомісячні виплати становлять 28 ларі, якщо особа проживає у приватному секторі, і 22 ларі (близько 8 євро) — якщо вона розміщена в колективному центрі. Мешканці колективних центрів отримують також допомогу на оплату комунальних послуг — 10,2 ларі в Тбілісі і 5 ларі в регіонах. Тому у 2013 році започатковано програми надання разової допомоги найбільш вразливим особам з числа ВПО. Упродовж 2013–2014 рр. їм змогли отримати 2 589 осіб [50]. На думку спеціального доповідача ООН з питань прав людини ВПО, який відвідав Грузію 2013 році, загальний підхід уряду до цієї категорії громадян засновано на тимчасовості

переселення. Тому допомога ВПО трактується як тимчасова. Заходів, спрямованих на досягнення тривалого рішення, все ще замало [51].

Законодавством України врегульовано питання використання коштів, що надходять від іноземних донорів для соціального забезпечення ВПО. Одним з ключових елементів цієї схеми є подальше використання цих коштів і для одноразової допомоги для переміщених осіб [52; 53]. Запит щодо надання допомоги вирішується спеціальними комісіями. Інформації про середній розмір такої виплати наразі немає. Програмою розвитку ООН в Україні оголошено про прийом попередніх пропозицій від місцевих органів влади, підприємств усіх форм власності та господарювання про створення робочих місць для ВПО на умовах співфінансування. Конкурс проводиться в межах проектів “Оперативне реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні” та “Економічне та соціальне відновлення Донбасу”, що впроваджуються за підтримки Уряду Японії. Попередні пропозиції приймаються з метою виявлення та подальшої підтримки різних ініціатив з організації зайнятості ВПО на основі співфінансування. Ці пропозиції можуть стосуватися створення як тимчасових, так і постійних робочих місць. До подачі ініціативи зі створення дистанційних робочих місць (тимчасових чи постійних) запрошуються роботодавці, готові їх створити для тих осіб, які мешкають у місцях компактного проживання, віддалених від населених пунктів або віддалених від роботодавця. Відповідно будуть підтримані такі пропозиції щодо зайнятості переселенців, як: створення постійних робочих місць (не менше 12 місяців); створення тимчасових робочих місць (від 60 до 180 робочих днів); організація тимчасової зайнятості на громадських роботах (від 60 до 180 робочих днів); організація тимчасових робочих місць та громадських робіт.

Пропозиції щодо працевлаштування можуть подаватися місцевими органами влади та самоврядування; підприємствами всіх форм власності та господарювання, у т.ч. прибутковими, громадськими організаціями, а також тими, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів; фізичними особами-суб'єктами підприємницької діяльності. Перевага при розгляді буде надана пропозиціям з усіх регіонів, насамперед тим, де проживає найбільше переселенців, тобто з Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Полтавської, Донецької, Луганської, Київської областей та м. Києва. Основними умовами участі у проекті є такі: створення не менше ніж 5 робочих місць будь-якого виду; забезпечення співфінансування не менше ніж 33 % сукупних витрат на створення робочих місць; відсутність заборгованості та позитивний поточний баланс; розмір заробітної плати має бути не нижче за аналогічні види робіт на цьому підприємстві або середнього по регіону; тривалість зайнятості на тимчасовому робочому місці має бути передбачена на термін від 60 до 180 днів; тривалість зайнятості на громадських роботах має бути передбачена на термін від 60 до 180 днів; новостворене постійне робоче місце має бути збережене для осіб з числа ВПО на період не менше 12 місяців (трудова угода не може бути розірвана за ініціативи роботодавця, у разі звільнення ВПО за власним бажанням на створене робоче місце має бути зарахований інший працівник з числа ВПО). До витрат на створення робочих місць належать витрати на оплату праці, придбання обладнання чи інструментів. Не належать до витрат на створення робочих місць витрати на оренду чи придбання приміщень, придбання витратних матеріалів, сировини. Не враховуються у складі витрат на створення робочих місць наявне обладнання та інструменти. Не можуть бути запропоновані для

фінансування зі сторони ПРООН також нарахування на заробітну плату та інші види оподаткувань. Рішення про спів фінансування буде прийматися ПРООН з урахуванням дотримання встановлених критеріїв (умов участі) та за результатами порівняльної оцінки. Перевагу отримують пропозиції, в яких передбачатиметься більша частка спів фінансування, та створення більшої кількості робочих місць порівняно з іншими пропозиціями, а також регіонам, де склалася критична ситуація на ринку праці. Для прийняття остаточного рішення щодо підтримки пропозиції ПРООН має право запитувати додаткову інформацію від організацій, які подали попередні пропозиції, а також оголошувати додаткові конкурси [54].

Бойові дії в зоні проведення АТО, які мають місце в деяких районах Луганської та Донецької областей, призвели до значного зростання кількості осіб, які змушені змінити місця свого постійного проживання у пошуках безпечних умов існування. Певна частина громадян у процесі зміни місця проживання змушена була звернутися до органів державної влади для отримання допомоги в отриманні тимчасового житла. Способи вирішення житлових проблем ВПО в законодавстві наразі не врегульовані. Їх розміщення може відбуватися у пунктах (центрах) тимчасового розміщення (ПТР), які зазвичай створюються на базі наметових містечок, баз відпочинку, санаторіїв, шкіл, клубів, кінотеатрів, де зможуть надати продовольчу, медичну, соціально-психологічну та інші види допомоги від держави, громадських чи міжнародних організацій. Прийнятий закон щодо захисту ВПО визначає місця тимчасового розселення вимушених мігрантів як житловий фонд (будинки, квартири, гуртожитки, бази відпочинку), визначений рішеннями Кабінету Міністрів України, органів місцевого самоврядування та пристосований для тимчасового проживання вимушених мігрантів. Місцями тимчасового розселення можуть бути не житлові приміщення, пристосовані для тимчасового проживання. Тому розселення вимушених мігрантів у місцях тимчасового розселення може здійснюватися виключно у визначених Кабінетом Міністрів України “регіонах тимчасового розселення вимушених мігрантів”. Якщо вимушений переселенець самостійно обирає регіон та місце проживання, не включений до переліку регіонів, визначених Кабінетом Міністрів для тимчасового розселення вимушених мігрантів, він визнається таким, що не потребує державної допомоги у тимчасовому розселенні та отримує інші (окрім державної допомоги в розселенні) види державної допомоги (п. 4 ст. 3 Закону). Організація та утримання притулків тимчасового розміщення для ВПО законодавством не передбачено. Відповідно діяльність уповноважених органів держави орієнтована на створення виключно місць тимчасового розселення ВПО. Сьогодні кошти, виділені урядом Німеччини, Німецького товариства міжнародної співпраці (GIZ), реалізується проект з надання тимчасового житла жителям Донецької та Луганської областей. Тому проводиться будівництво модульних містечок у Запоріжжі, Кривому Розі, Нікополі, Дніпродзержинську, Павлограді, Харкові, де зможуть до 4 тис. вимушених переселенців із Донбасу. У відкрите 22 січня 2015 р. перше модульне містечко у Харкові мали бути розселені 383 особи. У містечку обладнали 10 будинків квартирної типу (100 житлових модулів), 3 гуртожитки (84 модулі), пральні (2 модулі) й адміністративно-господарський блок (3 модулі). Таке тимчасове житло укомплектоване ліжками, шафами, матрацами, на матрацниками, постільним приладдям, столами, стільцями, кухонним інвентарем, холодильниками, засобами особистої гігієни, санвузлами відповідно до запланованої чисельності людей. Окреме житло додатково обладнане санвузлами для людей з обмеженими можливостями [55].

Облаштування “місць тимчасового розселення” лише в короткостроковій перспективі може вирішити житлові проблеми ВПО. Проживання ВПО у дитячих таборах, базах відпочинку, санаторіях, що розташовані переважно поза межами великих населених пунктів, знижує можливості особи в пошуку роботи та працевлаштуванні.

Тому більш доцільним є створення пунктів тимчасового розміщення переселенців, у яких вони зможуть не лише проживати, але й отримувати соціальні послуги. Грузії у 2008 році вказує на те, що такі містечка дозволяють оперативно вирішувати проблеми тимчасового розміщення великої кількості людей. Розгортання наметових містечок по периметру зони АТО, на відстані 10–20 км від зони бойових дій, скорочує кількість жертв серед мирного населення, яке, проживаючи у безпечних умовах наметового містечка в безпосередній близькості від власного житла, згодом, за бажанням зможе повернутися додому у разі покращення ситуації або виїхати у райони тимчасового розселення для розміщення в капітальних ПТР [51]. Тому ми підтримуємо пропозицію, що з метою мінімізації можливих жертв серед мирного населення в зоні проведення АТО на безпечній території за безпосередньої участі і сприяння Державної служби України з надзвичайних ситуацій доцільно створити мережу польових пунктів (центрів) тимчасового розміщення на базі спеціально обладнаних наметових містечок для тимчасового розміщення вимушених мігрантів з населених пунктів Луганської та Донецької областей, що забезпечені не лише санітарно-гігієнічними та медичними пунктами, але й пунктами харчування. Основною формою організації тимчасового розселення повинні стати пункти (центри) тимчасового розміщення, створені за рахунок державних та приватних коштів у регіонах тимчасового розселення ВПО [56]. Також необхідно розробити державну програму підтримки будівництва індивідуального та колективного житла для ВПО, яка сприятиме формуванню житлового фонду для переміщених осіб, які не мають бажання чи можливостей повернутися до місць постійного проживання.

Значна частина ВПО потребує отримання медичної допомоги в обсягах та на умовах, що визначені чинним законодавством. Тому ми підтримуємо позицію щодо покращення надання медичної допомоги ВПО за такими напрямками: створення на території всієї України електронного реєстру ВПО, які звертаються за отриманням медичної допомоги — з метою перерозподілу коштів бюджету, виходячи з кількості ВПО, що проживають на певній адміністративно-територіальній одиниці (за отриманням допомоги часто звертаються важко хворі чи невиліковно хворі особи); створення незалежних наглядових рад при лікарнях, до яких включити представників від волонтерів та ВПО — для контролю за використанням державних і благодійних коштів; забезпечення проведення медичних обстежень всіх ВПО, що прибувають із зони АТО; доукомплектування закладів охорони здоров'я фахівцями згідно з навантаженням, враховуючи кількість ВПО на відповідній адміністративно-територіальній одиниці; забезпечення місць компактного проживання ВПО аптечками, наборами-пакетами для новонароджених, для невідкладної допомоги; розміщення в кожному з комунальних закладів охорони здоров'я інформації про аптеки, з якими укладені угоди про продаж ліків для пільгового контингенту або безкоштовне надання ліків [57].

Значної уваги уповноважених органів держави та належного соціального забезпечення потребують ті ВПО, які мають спеціальний правовий статус: особи

з особливими потребами, люди похилого віку, особи, які не можуть самостійно пересуватися, самотні матері, діти з особливими потребами, сім'ї, у яких виховуються діти з особливими потребами. Такі особи іноді отримують гуманітарну допомогу. Згідно з угодою, підписаною Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців та департаментом соціального захисту Дніпропетровської ОДА, внутрішньо переміщені особи найбільш вразливих категорій, які проживають на території Дніпропетровщини, отримали фінансову підтримку. У списки, складені місцевими органами соціального захисту, було включено 1 627 осіб з 704 сімей, у яких є особи з обмеженими можливостями або серйозними захворюваннями, батьки-одинаки, матері з неповнолітньою дитиною-інвалідом, члени багатодітних сімей з трьома і більше дітьми та інші малозабезпечені категорії громадян. Одноразові виплати на сім'ю становили від 3 000 до 7 500 грн. Загальна сума грошової допомоги склала 3 546 тис. грн. Кошти були перераховані на банківські рахунки одержувачів [58]. Поновлення виплати призначених державних допомог при переїзді потребує часу, і такі особи без отримання будь-якої допомоги можуть опинитися у складній життєвій ситуації без засобів для існування.

За сучасних умов не варто сподіватися на створення умов для реалізації ВПО їх прав, у тому числі й на соціальне забезпечення, так як в Україні досі не створено спеціального уповноваженого органу задля забезпечення прав та планування державних програм щодо ВПО. Частково окремі напрямки державної політики щодо захисту прав ВПО забезпечують Міністерство соціальної політики, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Міжвідомчий координаційний штаб з питань ВПО, Державна служба України з питань Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та тимчасово переміщених осіб. Часто допомогу ВПО отримують через волонтерські організації.

У зв'язку з проведенням АТО зростає ймовірність поширення такого соціального ризику як "соціальне сирітство", що обумовлено різними факторами. За інформацією Управління Верховного комісара ООН з прав людини, деякі чоловіки, які підтримують "ДНР" та "ЛНР", перешкоджають дружинам, іноді з їх малолітніми дітьми, покидати зону конфлікту [59], що не лише створює ризик для життя і здоров'я дітей, але й унеможливує надання їм соціального забезпечення, належної медичної допомоги. В окремих випадках представники незаконних збройних формувань забороняли переміщення дітей з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за межі контрольованих територій Луганської та Донецької областей, крім Російської Федерації [60].

На територіях проведення АТО фактично припинена процедура усиновлення дітей, не забезпечено і право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які тимчасово були вивезені на оздоровлення за межі зони АТО, на сімейне виховання через нерегульованість процедури влаштування їх у сім'ї громадян України [61]. Існуючу проблему спробував вирішити Указ Президента України щодо ужиття заходів задля влаштування у найкоротші строки дітей, батьки (один із батьків) яких померли внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих у районах проведення АТО (ч. 1 п. 5 Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян" від 29 жовтня 2014 р. № 835/2014 [62]). Таких дітей мають влаштовувати до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, встановлювати над ними опіку та піклування, передавати їх документи на усиновлення. Зважаючи на пріоритети України щодо розвитку

сімейних форм виховання та недопущення з 1 січня 2014 р. розміщення дітей у інтернатних закладах; влаштування такої категорії дітей заради подолання сирітства слід вважати тимчасовими та вимушеними заходами, що повинні проводитися виключно в інтересах неповнолітніх осіб).

Не передбачає законодавство спрощеної процедури усиновлення чи влаштування до сімейних форм виховання дітей, що залишилися без батьківського піклування унаслідок бойових дій у зоні АТО, хоча законодавець покладає виключно на державу зобов'язання щодо вжиття всіх можливих заходів для забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та догляду за ними. Їм має надаватися матеріальна, медична та інша допомога, у разі потреби їх повинні влаштувати у заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, заклади охорони здоров'я (ч. 3 ст. 30 Закону України "Про охорону дитинства") [63]. Проте дія зазначених положень не поширюється на дітей-громадян України. У законодавстві не визначено такі категорії дітей, як "дитина — вимушений переселенець", "дитина, яка залишилася в зоні проведення АТО", хоча визначені критерії для віднесення дитини до категорії "діти, які потребують тимчасового захисту" чи "діти, які потребують додаткового захисту", "дитина, розлучена із сім'єю" (ст. 1 Закону України "Про охорону дитинства"). Відсутність критеріїв для визнання дитини ВПО фактично унеможливило як гарантування їй соціального забезпечення, так і надання окремих соціальних послуг та інших видів соціального забезпечення. Фактично дитина, яка перебуває в зоні проведення АТО, може вважатися особою, яка перебуває у складній життєвій ситуації та потребує відповідних соціальних послуг [64] чи соціального супроводу. Однак перебування в зоні проведення АТО не включено до переліку складних життєвих обставин, які характеризують складну життєву ситуацію та гарантують надання відповідного спектру соціальних послуг особі, яка опинилася в такій ситуації (ст. 1 Закону України "Про соціальні послуги" [64]). На виконання рекомендацій Комітету ООН з прав дитини в Україні запроваджено стандартну методологію визначення віку дітей, включаючи дітей-біженців та дітей-шукачів притулку, на території України [65]. Законодавство визначило процедуру проведення обстеження для встановлення віку дитини (дитина, яка залишилась без батьківського піклування та перебуває в службі у справах дітей на первинному обліку, дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дитини, розлученої із сім'єю, яка не є громадянином України й яка або законний представник якої звернулася (звернувся) до компетентних органів України із заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту), яка залишилась без піклування батьків та потребує соціального захисту в разі виникнення сумнівів щодо заявленого дитиною віку.

У зв'язку з проведенням АТО та захопленням окремих територій Донецької і Луганської областей з'явилася нова категорія дітей, щодо якої у законодавстві не встановлено відповідних гарантій їх захисту — діти-комбатанти, які мають досвід участі у збройних конфліктах та досвід використання зброї. За деякими даними, бойовики використовують дітей для збору даних розвідки [66], готують для участі в бойових діях та виконання допоміжних функцій. Систематизованої інформації щодо збору даних про вік, стан здоров'я, місця проживання, участі у збройному конфлікті, щодо скоєних правопорушень наразі в уповноважених органів немає. Тому невідомою є кількість неповнолітніх, які перебувають на

окупованих територіях, кількість постраждалих від насильства та експлуатації, кількість неповнолітніх, які втратили батьків, опікунів чи піклувальників.

Наразі відсутня інформація стосовно дітей, які перебували на обліку в службах у справах дітей на окупованих територіях, що самостійно покинули цю територію чи зону проведення АТО. Міністерство соціальної політики України нині фактично не володіє інформацією щодо кількості дітей-сиріт, які перебувають на непідконтрольних територіях, але очевидно, що через продовження бойових дій їхня кількість постійно зростає. Чинне законодавство про боротьбу з тероризмом [67; 68] визначає порядок проведення АТО, але фактично не врегульовує процедури соціального забезпечення осіб, які проживають на територіях її проведення. Тому доцільним є внесення відповідних змін до Закону України “Про охорону дитинства” задля захисту прав та інтересів дітей, які перебувають у зоні проведення АТО чи змушені її покинути.

Одним із соціальних ризиків за сучасних умов слід визнати мобілізацію як комплекс заходів, у ході оголошення якої проводиться часткова мобілізація. У разі проведення мобілізації працівник може бути призваний на військову службу [69; 70; 71; 72; 73; 74; 75], що відповідно до трудового законодавства спричиняло припинення трудових відносин з працівниками з 18 березня 2014 р. та погіршувало його становище, спричиняючи соціальну незахищеність. Задля посилення соціальних гарантій мобілізованих осіб з 8 червня 2014 р. набрав чинності спеціальний закон, який посилив соціальне забезпечення мобілізованого працівника на період мобілізації [76]. Такі гарантії розповсюджуються на всіх працівників, призваних на військову службу під час мобілізації, та на працівників, які вступили на військову службу під час мобілізації за особистим бажанням. Підставою для надання гарантій працівникові є повістка військового комісаріату про призов працівника на військову службу.

Згідно з внесеними змінами до ст. 119 КЗпП України за працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, але не більше одного року, зберігаються місце роботи, посада і компенсується із бюджету середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, в яких вони працювали на час призову, незалежно від підпорядкування та форми власності. Виплата таких компенсацій із бюджету в межах середнього заробітку проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, який досі не визначений Кабінетом Міністрів України. До загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включається сума грошової допомоги (у тому числі в натуральній формі), що надається фізичним особам або членам їхніх сімей (діти, дружина, батьки), військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом у зв'язку з мобілізацією, відповідно до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, та/або компенсаційні виплати з бюджету в межах середнього заробітку працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період (п. 165.1 ст. 165 Податкового кодексу України [77]). На виплати, які компенсуються з бюджету в межах середнього заробітку працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, не нараховується єдиний внесок (ч. 7 ст. 7 Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” [78]).

Тому працівники, звільнені з роботи на підставі п. 3 ст. 36 КЗпП України у зв'язку із призовом на військову службу під час мобілізації, мали бути поновлені

на роботі у зв'язку із набуттям чинності відповідного Закону [76]. Поновлення на роботі мало бути здійснено шляхом скасування наказу про звільнення, внесення відповідного запису до трудової книжки (за її наявності на підприємстві, в установі, організації) та особової справи (особової картки) працівника. Про факт скасування наказу про звільнення роботодавець зобов'язаний повідомити працівника шляхом направлення йому за місцем реєстрації (фактичного проживання) листа із долученням копії наказу. Починаючи з дати звільнення, працівнику повинні нараховувати середню заробітну плату без нарахування податків та єдиного соціального внеску.

Якщо при звільненні працівнику була нарахована і виплачена компенсація за невикористану відпустку, має бути проведений відповідний перерахунок, оскільки трудові відносини тривають. Виплата компенсації за всі дні невикористаної відпустки можлива виключно у випадку звільнення працівника (ст. 83 КЗпП України). Перерахунок має проводитися і тоді, коли умовами колективного договору передбачена виплата вихідної допомоги, і така допомога була нарахована та виплачена працівнику при звільненні на підставі п. 3 ст. 36 КЗпП України. Оскільки у законодавстві відсутня норма щодо строків виплати заробітної плати у разі збереження її середньомісячного розміру, слід користуватися загальними нормами законодавства. Строки виплати заробітної плати встановлені ст. 115 КЗпП України, тобто регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів — представниками, обраними й уповноваженими трудовим колективом), але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

Відмова роботодавця скасувати наказ про звільнення працівника у зв'язку із призовом на військову службу під час мобілізації та/або невиконання середньої заробітної плати є порушенням законодавства про працю і тягне за собою відповідальність, передбачену законодавством (кримінальну, адміністративну та дисциплінарну).

Отже, аналіз вищезазначених соціальних ризиків дає підстави стверджувати, що їх наявність зумовлена особливим періодом функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних сил України та інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію, що охоплює час мобілізації. Такі ризики визнаються законодавством як певні події, з настанням яких особа може вступити у відповідні відносини з соціального забезпечення про часткове врегулювання відносин, які виникають у сфері соціального забезпечення в особливий період. За сучасних умов реалізація права на соціальне забезпечення за наявності таких ризиків може бути утруднена через недосконалість чинного законодавства, непоінформованість особи, яка претендує на отримання відповідного виду соціального забезпечення та зволікання уповноважених органів державної влади та посадових осіб з їх призначенням чи наданням.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Текст] // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. *Сташків, Б.* Поняття права соціального забезпечення [Текст] / Б. Сташків // Право України. — 2000. — № 5. — С. 24–26.
3. *Андреев, В. С.* Право социального обеспечения в СССР [Текст] : учеб. / В. С. Андреев. — М. : Юрид. лит., 1987. — 352 с.
4. *Иванова, Р. И.* Правоотношения по социальному обеспечению в СССР [Текст] / Р. И. Иванова. — М. : Юрид. лит., 1986. — 176 с.
5. *Бойко, М. Д.* Право соціального забезпечення України [Текст] : посіб. / М. Д. Бойко. — К. : Олан, 2004. — 312 с.
6. *Шульга, Н. В.* Співвідношення понять “соціальне забезпечення” та “соціальний захист” / Н. В. Шульга // Митна справа. — 2011. — № 4 (76). — Ч. 2. — С. 24–28 [Електронний документ] Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. — URL : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ms/2011_4_2/24.pdf.
7. *Рабінович, П.* Природне право: діалектика приватного й публічного [Текст] / П. Рабінович // Право України. — 2004. — № 9. — С. 61–63.
8. Право соціального забезпечення України [Текст] : навч. посіб. / за ред. П. Д. Пилипенка. — К. : Істина, 2007. — 224 с.
9. *Болотіна, Н. Б.* Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять [Текст] / Н. Б. Болотіна // Право України. — 2000. — № 4. — С. 35–39.
10. *Болотіна, Н. Б.* Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні [Текст] / Н. Б. Болотіна. — К. : Знання, 2005. — 381 с.
11. *Юровська, В. В.* Правове регулювання відносин в системі загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Юровська Вікторія Володимирівна ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2005. — 218 арк.
12. *Синчук, С.* Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення [Текст] / С. Синчук // Право України. — 2003. — № 3. — С. 55–59.
13. Про соціальний захист членів сімей осіб, смерть яких пов’язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року : постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2014 р. № 76 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 28. — Стор. 63. — Ст. 790.
14. Уряд збільшив розмір пенсії сім’ям загиблих на Майдані до 8,5 тис. грн. [Електронний ресурс] Урядовий портал. — URL : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247891261.
15. Порядок виплати доплати до пенсії окремим категоріям осіб, які перебували на утриманні осіб, смерть яких пов’язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року : затв. постановою правління Пенсійного фонду України 22.04.2014 р. № 7–2, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 14.05.2014 р. за № 501/25278 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 41. — Стор. 90. — Ст. 1096.
16. Порядок виплати одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, смерть яких пов’язана з участю у масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року : затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 06.05.2014 р. № 275, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 16.05.2014 р. за № 505/25282 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 41. — Стор. 155. — Ст. 1106.
17. Про виділення коштів для надання одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, смерть яких пов’язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року :

- розпорядження кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 479-р [Текст] // Урядовий кур'єр. — 2014. — № 91. — 23 травня.
18. Порядок виплати одноразової грошової допомоги особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 324 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 64. — Стор. 91. — Ст. 1777.
19. Про формування переліку осіб, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.08.2014 р. № 597, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 28.08.2014 р. за № 1041/25818 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 69. — Стор. 237. — Ст. 1945.
20. Про виплату у 2015 році одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р., та особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у зазначених акціях : постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. № 51 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 15. — Стор. 13. — Ст. 381.
21. Про виділення коштів для надання одноразової грошової допомоги особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 р. № 96-р [Текст] // Урядовий кур'єр. — 2015. — № 32. — 20 лютого.
22. Guiding Principles on Internal Displacement : Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39 / Economic and Social Council E/CN.4/1998/53/Add.2, 11 February 1998 [Electronic Resource] Official Documents System of the United Nations. — URL : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>.
23. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 36. — Стор. 35. — Ст. 957.
24. Порядок виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 234 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 55. — Стор. 28. — Ст. 1505.
25. Про здійснення соціальних виплат особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції : постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2014 р. № 637 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 95. — Стор. 40. — Ст. 2736.
26. Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] Міністерство соціальної політики України. — URL : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=172724&cat_id=36392.
27. Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 531 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 84. — Стор. 12. — Ст. 2372.
28. Порядок надання страхових виплат, фінансування витрат на медичну та соціальну допомогу, передбачених загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання для осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території і районів проведення антитерористичної операції : затв. постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

- України від 11.12.2014 р. № 20 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 7. — Стор. 101. — Ст. 172.
29. Порядок надання матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції : затв. постановою Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 26.12.2014 р. № 37 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 8. — Стор. 82. — Ст. 207.
 30. Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 р. № 198 [Текст] // ОВУ. — 2013. — № 26. — Стор. 10. — Ст. 859.
 31. Щодо надання послуг службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] Державна служба зайнятості України. — URL : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>.
 32. Про внесення змін до Інструкції про порядок ведення трудових книжок : наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства юстиції України від 06.10.2014 р. № 720/1642/5 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 86. — Стор. 349. — Ст. 2469.
 33. Про внесення змін до наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 8 червня 2001 року № 260 : наказ Міністерства соціальної політики України від 16.09.2014 р. № 660 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 84. — Стор. 33. — Ст. 2377.
 34. Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 505 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 80. — Стор. 22. — Ст. 2271.
 35. Official exchange rate of LARI against foreign currencies [Electronic Resource] National Bank Of Georgia. — URL : <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=582&lng=eng>.
 36. Georgian Law on IPDs [Electronic Resource] Ministry of Internally Displaced Persons from the Occupied Territories, Accommodation and Refugees of Georgia. — URL : <http://mra.gov.ge/eng/static/3421>.
 37. Azerbaijan: After more than 20 years, IDPs still urgently need policies to support full integration [Electronic Resource] The Internal Displacement Monitoring Centre. — URL : <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/azerbaijan/2014/azerbaijan-after-more-than-20-years-idps-still-urgently-need-policies-to-support-full-integration>.
 38. Юнусов, А. Азербайджан: страна беженцев [Текст] / А Юнусов // Миграция. — 1998. — № 3–4. — С. 11.
 39. О статусе беженцев и вынужденных переселенцев (лиц, переселенных в пределах страны) : Закон Азербайджанской Республики от 21.05.1999 г. № 668–IQ [Электронный ресурс] Azerbaijan. — URL : http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html.
 40. О социальной защите вынужденных переселенцев и лиц, приравненных к ним : Закон Азербайджанской Республики от 21.05.1999 г. № 669–IQ [Электронный ресурс] Azerbaijan. — URL : http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html.
 41. Existing Problems Connected with Social Condition of Refugees, Internally Displaced Persons and Persons Intending to Acquire the Status of a “Refugee” (Seeking Asylum) [Electronic Resource] State Committee of the Republic of Azerbaijan on Deals of Refugees and Internally Displaced Persons. — URL : <http://www.refugees-idps-committee.gov.az/az/pages/18.html>.

42. Государственная забота о беженцах и вынужденных переселенцах [Электронный ресурс] Азербайджан. Карабахский регион. — URL : http://garabagh.net/content_256_ru.html.
43. О создании республиканской комиссии по координации работ по материальному обеспечению беженцев и утверждению Положения о порядке оказания помощи беженцам, вынужденно покинувшим постоянное место жительства, из левобережных районов Днестра Республики Молдова : постановление правительства Республики Молдова от 26.03.1992 г. Nr. 197 [Электронный ресурс] LEXDB — Ministerul Justitiei. — URL : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=292515&lang=2>.
44. О неотложных мерах по оказанию помощи беженцам, вынужденно покинувшими постоянное место жительства, из левобережных районов Днестра Республики Молдова : постановление правительства Республики Молдова от 07.03.1992 г. Nr. 172 [Электронный ресурс] LEXDB — Ministerul Justitiei. — URL : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=292459&lang=2>.
45. Об основных положениях особого правового статуса населенных пунктов левобережья Днестра (Приднестровья) : Закон Республики Молдова от 22.07.2005 г. Nr. 173 [Электронный ресурс] LEXDB — Ministerul Justitiei. — URL : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313004&lang=2>.
46. Law of Georgia on Internally Displaced Persons, last amended 9 June 2006 [Electronic Resource] The Brookings Institution. — URL : http://www.brookings.edu/~media/Projects/idp/Georgia_IDPLaw_2006.PDF.
47. Солодько, А. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України / Андрій Солодько, Тарас Доронюк [Електронний ресурс] Центр дослідження суспільства. — URL : http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf?1400493355.
48. Челидзе, Н. Лица, ищущие убежища, беженцы и внутренние перемещенные лица (ВПЛ): проблемы социальной сплоченности в Грузии : Пояснительная записка 13/131, Социально-политические рамки миграции / Натия Челидзе [Октябрь, 2013] [Електронний ресурс] КАРИМ–Восток — Консорциум прикладных исследований по международной миграции. — URL : http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-131.pdf.
49. Гречаний, О. Статус внутрішньо переміщених осіб — крок вперед для зміцнення країни / Олег Гречаний [Електронний ресурс] Я–Кореспондент — Korrespondent.net. — URL : <http://blogs.korrespondent.net/blog/events/3447717>.
50. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду [Електронний ресурс] Національний інститут стратегічних досліджень. — URL : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_prob_a598d.pdf.
51. Доклад Специального докладчика по вопросу о правах человека внутренне перемещенных лиц Чалоки Бейани, Добавление: Поездка в Грузию в рамках последующих действий [Электронный ресурс] refworld — УВКБ ООН. — URL : <http://www.refworld.org.ru/topic,51dc06b54,51dc104d1bc,53a02e854,0,,GEO.html>.
52. Порядок використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 535 [Текст] // ОВУ. — № 85. — Стор. 27. — Ст. 2392.
53. Про затвердження Положення про комісію з питань розподілу коштів для надання грошової допомоги постраждалим чи внутрішньо переміщеним особам :

- наказ Міністерства соціальної політики України від 12.02.2015 р. № 140 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 19. — Стор. 129. — Ст. 538.
54. ПРООН допоможе у створенні робочих місць для переміщених осіб (прийом заявок) [Електронний ресурс] ПРООН в Україні. — URL : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2015/03/17/-html>.
55. Усі модульні містечка для переселенців із Донбасу обіцяють відкрити до кінця лютого [Електронний ресурс] Новини УНІАН. — URL : <http://www.unian.ua/society/1035076-usi-modulni-mistechka-dlya-pereselentsiv-z-donbasu-obitsyayut-vidkriti-do-kintsya-lyutogo.html>.
56. Щодо невідкладних заходів у сфері надання вимушеним мігрантам державної житлової допомоги. Аналітична записка [Електронний ресурс] Національний інститут стратегічних досліджень. — URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1608>.
57. Моніторинг надання медичної допомоги та витрачання бюджетних коштів на ВПО [Електронний ресурс] Міжнародний фонд “Відродження” — URL : http://www.irf.ua/knowledgebase/news/monitoring_nadannya_medichnoi_dopomogi_ta_vitrachannya_byudzhetnikh_koshtiv_na_vpo_u_kharkivskiy_oblasti.
58. На Дніпропетровщині переселенці отримали від ООН понад 3,5 млн. грн. [Електронний ресурс] Український тиждень, Тиждень.ua. — URL : <http://tyzhden.ua/News/124313>.
59. Сексуальне та гендерне насильство у військовому конфлікті в Україні [Електронний ресурс] ВБО “Позитивні жінки”. — URL : http://women-union.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=107:2014-10-20-12-09-10&catid=1:latest-news&Itemid=55.
60. За 9 місяців 2014 року до Омбудсмана вже надійшло 800 звернень або повідомлень про порушення прав дітей в Україні. [Електронний ресурс] Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. — URL : http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4104:9-2014-800-&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75.
61. Відбулося чергове засідання Експертної ради з питань дотримання прав дитини при Представникові Уповноваженого [21.10.2014] [Електронний ресурс] Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. — URL : http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4097:2014-10-21-14-27-29&catid=235:2013-03-12-12-33-02&Itemid=235.
62. Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян : Указ Президента від 29.10.2014 р. № 835/2014 [Текст] // ОВУ. — 2013. — № 91. — Стор. 311. — Ст. 3371; 2014. — № 42. — Стор. 36. — Ст. 1820.
63. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
64. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
65. Про здійснення обстеження для встановлення віку дитини, яка залишилась без піклування батьків та потребує соціального захисту : наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України 23.10.2013 р. № 903/1464/711 [Текст] // ОВУ. — 2013. — № 91. — Стор. 311. — Ст. 3371.
66. *Миколюк, О. Війна — це найбрутальніше порушення прав дитини / О. Миколюк // День. — 2014. — № 157. — 27 серпня [Електронний ресурс] Газета “День”. — URL : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/viyna-ce-naybrutalnishe-porushennya-prav-ditini>.*
67. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV [Текст] // ОВУ. — 2003. — № 16. — Ст. 697.

68. Про затвердження Порядку проведення соціальної реабілітації осіб, які постраждали від терористичного акту : постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2004 р. № 982 [Текст] // ОВУ. — 2004. — № 31. — Стор. 44. — Ст. 2071.
69. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
70. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
71. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 17.03.2014 р. № 303/2014 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 24. — Стор. 35. — Ст. 734.
72. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 06.05.2014 р. № 454/2014 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 38. — Стор. 36. — Ст. 1018.
73. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 21.07.2014 р. № 607/2014 [Текст] // ОВУ. — 2014. — № 60. — Стор. 31. — Ст. 1649.
74. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 14.01.2015 р. № 15/2015 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 6. — Стор. 14. — Ст. 119.
75. Про додаткові заходи щодо забезпечення проведення часткової мобілізації у 2015 році : Указ Президента України від 30.01.2015 р. № 40/2015 [Текст] // ОВУ. — 2015. — № 4. — Стор. 38. — Ст. 196.
76. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації : Закон України від 20.05.2014 р. № 1275-VII [Текст] // ВВР. — 2014. — № 29. — Ст. 942.
77. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 13-14, № 15-16, № 17. — Ст. 112.
78. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 2-3. — Ст. 11.

Надійшла до редакції 01.03.2015

Чудык-Белоусова Н. И. Новые социальные риски как основание социального обеспечения в Украине

Освещаются вопросы, связанные с реализацией в современных условиях социальной функции государства по решению проблем социального обеспечения граждан. Определяются и анализируются новейшие социальные риски, которые в настоящее время определены действующим законодательством как гарантирующие определенные виды социального обеспечения отдельным лицам, статус которых определен действующим законодательством. Проводится характеристика социальных рисков, которые характерны для социального обеспечения в особый период. Предлагаются пути совершенствования действующего законодательства Украины для усиления гарантий социального обеспечения внутренне перемещенным лицам в контексте зарубежного опыта. Определяются направления совершенствования действующего законодательства Украины для усиления гарантий социального обеспечения лицам, находящимся в зоне проведения АТО. Анализируются современные тенденции социального обеспечения работников, призванных на военную службу в связи с мобилизации. Обосновывается целесообразность оптимизации деятельности уполномоченных государственных органов по социальному обеспечению граждан.

Ключевые слова: социальное обеспечение, внутренне перемещенное лицо, беженец, Революция Достоинства, военнослужащий, мобилизация, АТО.

Chudyk-Bilousova, N. I. New Social Risks as the Ground of Social Security in Ukraine

The problems associated with the implementation in the present conditions of the social function of the state to address the problems of social security of citizens. The latest social risks are identified and analyzed, which are currently defined by the current legislation as guaranteeing certain types of social security to individuals whose status is determined by the current legislation. Characteristic of social risks that are specific to social security in a special period is conducted. Ways to improve the current legislation of Ukraine to strengthen social security guarantees to internally displaced persons in the context of international experience have been suggested. The direction of improving the current legislation of Ukraine to strengthen social security guarantees to persons in the zone of the ATO is determined. Modern trends of social security employees called up for military service in connection with the mobilization. The feasibility of the optimization activities of public authorities on social security of citizens is grounded.

Keywords: social security, internally displaced person, a refugee, revolution dignity, soldier, mobilization, ATO.

